

Over 'postmoderne en andere valstrikken

Beschouwingen bij Het Klauwen van de Historicus

•• Patricia Van den Eeckhout

"Often, the resources for building vivid and plausible fictions are precisely the same resources that are used for building credible facts". Zo'n aanhef, dat moet over "postmodernisme" gaan. En daar gaat het ook over: naar aanleiding van Eric Defoorts essay verkent Patricia Van den Eeckhout de stormachtige relatie tussen historici en "postmodernisme". Die relatie lijkt er één te zijn van haat of liefde. Zij kiest voor het laatste.

Men kan bezwaarlijk beweren dat discussies over het "postmodernisme" het korps van Belgische historici in tweeën splijten. Een debat is er nauwelijks, zelfs het idee dat men daarover zou kunnen discussiëren, is goeddeels afwezig. De meesten doen dan ook rustig voort zoals ze dat altijd gedaan hebben: routineus, ouderwets degelijk en zonder zich al te veel vragen te stellen. Een kleine kern schijnt het "postmodernisme" tot vijand nummer één te hebben uitgeroepen. Het editoriaal dat het nieuwe tijdschrift *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis / Cahiers d'Histoire du Temps Présent* inleidde, stelde manhaftig "Hoe kritisch wij als historici ook staan — moeten staan — t.a.v. ons eigen vertoog, weigeren wij in de val te trappen van het grenzeloos relativisme van de postmoderne deconstructie"². Het debat wordt dus geaborteerd nog voor het kan beginnen. En dat in

een publicatie die zich elders in het editoriaal presenteert als "een onbevangen kritisch tijdschrift" in wording³. Er is nog werk aan de winkel! Tegenstanders schijnen overigens tot weinig meer in staat dan tot een rituele uitdrijving van de "postmoderne" duivel. Steevast duiken in de bezwering de woorden "deconstructie" en "relativisme" op. Aangezien daar evenwel niets wordt rond gebreid, krijgt men de indruk dat de critici niet bepaald gehinderd worden door een grote vertrouwdheid met het voorwerp van hun kruistocht.

Outing

Ruim een jaar geleden deden Peter Scholliers en ikzelf naar aanleiding van een colloquium over sociale geschiedenis op de Vrije Universiteit Brussel in maart 1996 onze eerste en prille "postmoderne outing", gekoppeld aan een kritisch

overzicht van de Belgische sociale geschiedenis. Onze mondelinge presentatie en de korte schriftelijke neerslag daarvan in het mededelingenblad voor Belgische contemporanisten lokten heel wat reacties uit⁴. Sommige commentatoren zochten de verklaring voor onze “draai” in de psychologische sfeer. “A typical example of Belgian selfhatred” luidde het ongenadige verdict van een Nederlandse collega. Anderen stelden dat “vaders” werden afgewezen terwijl afrekeningen met het eigen historiografische verleden en dat van “onze leermeesters” werden gepresenteerd in wat een “bevreemdende bijdrage” werd genoemd. Nog anderen vonden dat we te destructief waren, uit de toon vielen, het vak ondermijnden of onze ziel verkocht hadden aan de filosofie (die ons en de historiografie uiteraard zou verslinden). De meest gunstige reacties kregen we ofwel van buitenlandse historici, Belgische niet-contemporanisten en van niet-historici. De groep waartoe wij onszelf rekenen, de Belgische contemporanisten, hadden dus de meeste reserves, allicht omdat zij zich door onze bijdrage ook rechtstreeks geïnterpelleerd voelden.

We hadden net een punt gezet achter de exhaustieve versie van onze bijdrage⁵, toen ik het boek *Het klauwen van de historicus* van Eric Defoort in handen kreeg en, enigszins tot mijn verrassing, een “postmoderne” zusterziel ontdekte. Verrassing, inderdaad. De korte televisieflits van de presentatie van het boek, in aanwezigheid van enkele Volksunie-ikonen, was niet van aard mijn welwillendheid op te wekken. Daarmee is ook dat aspect van de baan: zoals Eric Defoort in zijn boek opmerkt, wordt blijkbaar onvermijdelijk gespeculeerd voor wie of wat een bepaalde betrokkene “rijdt”. Men kan gerust zijn: mijn appreciatie voor het boek van Defoort is er, niet dankzij, maar ondanks mijn allergie voor het Vlaams-nationalisme en de sociaal-democratie, laat staan een combinatie van beide!

Hoewel Defoorts boek nogal eens wordt samengevat als “het antwoord op Reynebeau” gaat het wat mij betreft niet in de eerste plaats over nationalisme en Vlaamse identiteit. Eric Defoort stelt overigens zelf dat Marc Reynebeau's *Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw* (Leuven, 1995) slechts een aanleiding vormde om zijn ideeën

over geschiedschrijving op papier te zetten (p. 14-15). Deze bespreking heeft dan ook niet tot doel te onderzoeken in hoeverre Defoorts kritiek op Reynebeau “juist” is. Wél wordt ingegaan op wat hij over de geschiedschrijving te zeggen heeft. Hoewel de auteur zeker niet wil vastgepind worden op het “postmodernisme” en de heterogeniteit van zijn inspiratiebronnen onderstreept (p. 59), sporen zijn ideeën grotendeels met wat onder de “postmoderne” invloed in de geschiedenis wordt verstaan (zie verder).

Het essay van Eric Defoort is een gepassioneerd pleidooi tegen wat hij de “historische systeemzucht” (p. 15) noemt. In hun ijver om het verleden en zijn bewoners op een overzichtelijke manier in kaart te brengen, hebben historici hun toevlucht gezocht tot het uittekenen van sociale structuren, het opstellen van socio-professionele klasseringen, het hanteren van ondubbelzinnige oorzaak/gevolg-relaties, het schetsen van haarscherpe ontwikkelingen, inclusief het aanwijzen van oorsprongen, breuklijnen en eindpunten, kortom: het verleden werd “op orde” gezet. Eric Defoort verzet zich niet tegen het ordenende werk op zich. Verleden én heden zouden zich zonder dergelijke ingrepen immers als een warreling van chaotische fragmenten aandienen. Wél gaat hij te keer tegen de neiging van nogal wat historici om de handvatten waarvan zij zich bedienen om de laden van het verleden open te trekken, als gereïficeerde entiteiten te zien: structuren, conjuncturen, klassen en nog tal van andere categorieën die het mogelijk maken de wereld en zijn fenomenen te benoemen, gaan een eigen leven leiden. Zij materialiseren en krijgen als het ware een reëler bestaan dan de werkelijkheid die zij pogen te vatten. Niet enkel de classificeringsdrang van historici wekt Defoorts irritatie op, hij is ook niet te spreken over de daarmee gepaard gaande neiging om actoren een enkelvoudige identiteit aan te meten, liefst in het verlengde van een aantal “objectief” te registreren variabelen.

Het geloof in deze “recht-toe-recht-aan” klasseringen, enkelvoudige waarheden, duidelijke caesuren en overzichtelijke chronologieën is, onder invloed van wat men het “postmodernisme” noemt, onder druk komen te

staan. Deze trend, waarvan historici zich niet noodzakelijk bewust waren, heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat een begin werd gemaakt met de revisie van de geschiedenis van ogenschijnlijk eenvoudige en eenduidige fenomenen als "industriële revolutie", "arbeid" en "klasse". Tot zover: geen vuiltje aan de lucht. Men kon de veranderingen die de "postmoderne" invloed in de geschiedschrijving teweeg bracht, afdoen als nuanceringen van de bestaande kennis. Dat neemt niet weg dat dergelijke revisies soms op grote weerstanden stuiten en allerminst gemeengoed zijn geworden.

Helter-skelter

Deze weerstanden vallen evenwel in het niet, vergeleken met de vijandige ontvangst die een aantal andere elementen uit het "postmoderne" denken te beurt viel. Deze werden niet zelden gecatalogeerd als regelrechte aanvallen op de fundamenteën van de geschiedschrijving én de moraal. Op de beklagdenbank stonden diegenen die een aantal door historici gekoesterde zekerheden ondermijnden. De "postmoderne" invloed zaaide twijfel omtrent het idee dat er "een waarheid" bestond, onafhankelijk van diegene die haar observeerde, en dat die "waarheid" opgesloten zat in de bron, wachtend op de historicus die haar (soms met enige moeite) zou bevrijden en wereldkundig maken. Weg was de zekerheid dat men de intrinsieke eigenschappen van de dingen zou kunnen doorgronden, dat men zou kunnen uitmaken hoe ze "echt" waren geweest. De feiten, structuren, verbanden en ontwikkelingen die ooit "als vanzelf" uit de bronnen schenen op te borrelen om zich door de historicus te laten registreren, bleken hun bestaan in aanzienlijke mate te danken te hebben aan de keuzes en de creativiteit van diezelfde historicus. Die schrijft zijn eigen verhaal (dat zich ent op reeds vertelde verhalen) en niet datgene dat de bronnen hem dicteren. Natuurlijk, dat weten we allang, antwoorden de historici in koor. Wat hen doorgaans niet belet uiterst geïrriteerd te reageren als zij daaraan worden herinnerd. Historici verkeren in de schizofrene situatie, hun ingrepen in het "maken" van het verleden te erkennen en terzelfdertijd een hoog waarheidsgehalte voor de producten van hun creativiteit op te eisen. Wie

betoogt dat niet de bronnen maar historici het scenario van het verhaal maken, wordt tegelijkertijd onthaald op verontwaardigde kreten en de opmerking dat zo iets allang geweten is.

Het idee dat de bronnen aan de historicus geen intrinsieke waarheden over het verleden reveleren, maar dat de historicus door te woekeren met de fragmenten die dat verleden naliet, "zijn waarheid" over het verleden vertelt, is uiteraard zeer onpopulair bij diegenen die de ambitie hebben te reconstrueren hoe het écht was. Die ambitie wordt nog door velen gedeeld, niet zelden ook door diegenen die ondertussen het proces hebben gemaakt van gereïficeerde entiteiten zoals sociale structuren en sociale klassen. Het zich afzetten tegen het gebruik van dergelijke categorieën kadert dan in een poging om via een andere en "betere" weg uit te vissen hoe het nu écht zat. Poneren dat de geschiedschrijving geen reconstructie maar een representatie van het verleden aflevert, staat voor vele historici nog altijd gelijk aan vloeken in de kerk. In het reeds vermelde editoriaal wordt krachtadig gesteld dat de redactie zich schaart "rond de historici voor wie geschiedenis meer is dan louter representatie"⁶. Hoewel... men zou op basis van deze uitspraak evengoed kunnen besluiten dat ook deze vesting aan het vallen is. Zeggen dat geschiedenis *meer* is dan *louter* representatie, impliceert dat geschiedenis *alleszins* representatie is, maar dan met een zekere *je ne sais quoi* erbovenop. Wat dat "meer" is, daar zijn de stellers van het editoriaal blijkbaar nog niet uit.

Ook Eric Defoort wijst op de moeilijke relatie die historici met "de waarheid" hebben (p. 43-48). Terwijl auteurs, doorgaans in hun inleiding, er zich toe laten verleiden te stellen dat de "historische waarheid" niet bestaat of op zijn minst relatief is, schijnen zij er op het einde van hun werk nogal eens van overtuigd dat datgene wat ze net afleverden, iets minder "onwaar" en iets minder contingent is dan al de rest. Weer die combinatie van relativisering en hang naar het absolute. Dat laatste geeft doorgaans de doorslag want, zoals Defoort terecht opmerkt, klinkt de verbinding van geschiedschrijving met contingentie en relativisme nogal wat historici als een vloek in de oren (p. 47-49). Defoort gaat daar

op een ontspannen, ja zelfs optimistische manier mee om en dedramatiseert het voor vele historici onthutsende idee dat de scheidslijnen tussen feit en fictie, geschiedschrijving en literatuur, historiografie en mythografie heel wat minder duidelijk zijn dan zij graag geloven (p. 38-39). Hier dus geen morele paniek en apocalyptische visioenen.

“Pas op: hier waak ik !”

Waar Eric Defoort evenwel te weinig werk van maakt, is het verwijt dat de “postmoderne” invloed in de geschiedschrijving onherroepelijk eindigt in onverschilligheid en willekeur. Het “postmoderne relativisme” zou historici een vrijbrief geven om “gelijk wat” te schrijven. Eric Defoort is het daar terecht niet mee eens (p. 60), maar levert te weinig weerwerk door aan te tonen dat dit bij “postmoderne” historici niet meer of niet minder het geval hoeft te zijn dan bij anderen. Wat de onheilsprofeten in hun requisitoor tegen “postmoderne” invloeden in de geschiedschrijving doorgaans negeren, is het gegeven dat historici niet op een geïsoleerde manier opereren. Historici, en dat geldt zeker voor beroepshistorici, maken deel uit van wetenschappelijke netwerken waarvan alle geledingen (archieven, universiteiten, onderzoekseenheden, vaktijdschriften, professionele verenigingen) er impliciet of expliciet op toe zien dat diegenen die zich tot de beroepshistorici gerekend willen zien, min of meer volgens “het boekje” werken. De professionalisering van de geschiedschrijving resulteerde in de uitbouw van een opleiding en het creëren van een *savoir faire* waarvan men blijk moet geven, wil men zich historicus noemen. Wie als beroepshistoricus door het leven wil blijven gaan, heeft mijns inziens weinig manoeuvreerruimte om met die *savoir faire* de vloer aan te vegen. De hiërarchische meerderen en de *peer group* kijken toe.

Opmerkelijk is dat de staatsgevaarlijke “postmodernisten” zich aan dat alles niet wensen te onttrekken en zich perfect binnen de marges van het academisch bedrijf bewegen, hun problematiek aankaarten op wetenschappelijke congressen en in vaktijdschriften, en hun geschriften netjes voorzien van voetnoten: zij vertonen met andere woorden alle kenmerken van

academici die zich binnen een vakgebied willen positioneren en niet daarbuiten. In tegenstelling tot hun collega’s menen “postmoderne” historici evenwel niet dat zij samen met de geplogenheden en knepen van het vak ook een recept voor de “waarheid” hebben gekregen. De bronnenkritiek, de voetnoten, de bibliografie: zij behoren tot de onmisbare conventies van het ambacht die het beroep van historicus mede maken tot wat het is, maar zij zijn ook niet meer dan dat. En daar wringt onder andere het schoentje. In hun hang naar “wetenschappelijkheid” hebben historici deze formele regels van het vak dermate verzelfstandigd en gecultiveerd dat zij ervan overtuigd zijn geraakt dat het virtuoos toepassen ervan “de waarheid” binnen bereik brengt.

Het feit dat men bepaalde elementen uit het verhaal van de historicus kan controleren (bijvoorbeeld welke bronnen hij aanwendt en hoe hij dat doet) verschaft menigeen de illusie dat het verhaal over de gehele lijn getoetst kan worden. Dat is niet het geval: de selectie van de “feiten”, het (h)erkennen van “feiten”, de oorzakelijke en andere verbanden, de “plot” van het verhaal, zijn het werk van de historicus. Of het intellectueel product van deze laatste in staat zal blijken waarheidsaanspraken te maken, hangt niet af van de correspondentie van het verhaal met een intrinsieke “waarheid”, doch wordt bepaald door de *peer group* die het werk als degelijk of als totaal ongeloofwaardig zal catalogeren. Hoe het oordeel zal luiden, heeft weer minder te maken met een ultieme correspondentie met een onafhankelijk vastgestelde “historische waarheid” dan met de heersende paradigma’s, de verhalen die reeds verteld zijn en wat, zoals Eric Defoort opmerkt, op een bepaald moment *de bon ton* is (p. 62). Wat een historicus kan zeggen zonder teruggefloten te worden, hangt in ruime mate af van de ideologische conjunctuur van het moment.

De *peer group* van collega’s-historici fungeert dus min of meer als waakhond en dit zowel ten goede als ten kwade. Belet deze controle historici om ongestraft “eender wat” te schrijven, dan remt deze bevoogding veranderingen sterk af. De reeds vertelde verhalen oefenen op dat vlak een dwingende invloed uit. De gekende scenario’s, kaderingen en gezichtspunten lijken de enig mogelijke en schijnen uit de natuur der dingen

zelf voort te komen. Andere inzichten worden als bedreigend ervaren en sijpelen slechts traag door. Via een onheilsretoriek proberen sommigen het tij te keren. Van alle mogelijke manieren waarop historici met het "postmoderne" ideeëngoed kunnen omgaan, wordt de meest extreme reactie (een volslagen willekeur) als de meest waar-schijnlijke geprojecteerd.

Een ander element waarop Eric Defoort uitgebreider had kunnen ingaan, is het niet uitgewerkte gezegde dat "postmoderne" invloeden in de historiografie niet naar willekeur maar naar een grotere verantwoordelijkheid van de individuele historicus leiden (p. 60). De erkenning dat "de feiten" niet voor zich spreken, zelfs niet noodzakelijk als "feiten" worden aangemerkt, dat de verbanden die worden gelegd en de ontwikkelingen die worden geschetst, niet ontdekt maar geconstrueerd worden, zadelst de historicus niet met een lichtere maar een zwaardere verantwoordelijkheid op. Hoe hij het verleden representeert, is het resultaat van een oneindig aantal keuzes, en heel wat van die keuzes, ook al lijken het louter technische opties, hebben een ideologisch karakter. Gedaan dus met het zwaaien met de vlag van de wetenschappelijke onpartijdigheid of het uitvechten van ideologische twisten onder het voorwendsel dat men wetenschappelijke meningsverschillen heeft. Zoals Defoort betoogt (p. 26-29) bestaat intellectuele eerlijkheid er niet in de invloed van engagementen te ontkennen maar ze te expliciteren. Voor zover dat mogelijk blijkt tenminste, want onze sterkste ideologische bindingen zijn deze die we op een vanzelfsprekende manier beleven en die daarom nagenoeg onzichtbaar zijn geworden. Ik behoor evenwel tot de optimisten die van oordeel zijn dat ze zichtbaar kunnen gemaakt worden en dat we niet gedoemd zijn ze te reproduceren.

De ondraaglijke lichtheid van de belangen

In verband met wat voorafgaat heb ik wel een probleem met de manier waarop Eric Defoort met de notie "belang" omgaat. De auteur gaat terecht in tegen de verleiding om eenduidige en simpele relaties te veronderstellen tussen de belangen die actoren verdedigen en de "objectief" te registreren

variabelen waarmee hun maatschappelijke positie kan worden omschreven (p. 84-94). Dat men voor het uittekenen van deze relaties weinig heeft aan reductionistische schema's waarin identiteit en belang *uitsluitend* worden gerelateerd aan het "objectief" maatschappelijke zijn, neemt niet weg dat dit laatste element, op zijn zachtst gezegd, een niet geringe rol kan spelen. Eric Defoort gaat mijn inziens te ver in het loskoppelen van belang en maatschappelijke actie. Ik geef een voorbeeld.

De laatste weken zijn Peter Scholliers en ikzelf bezig geweest met te onderzoeken hoe vooral katholieke academici en statistici op het einde van de negentiende eeuw via de als "wetenschappelijk" gecatalogeerde methode van de gezinsbudgetenquêtes, betaalde vrouwenarbeid als een marginale en onproductieve activiteit construeerden. De keuzes die deze experts in het kader van hun onderzoek maakten, de vaststellingen die ze op basis daarvan deden en de manier waarop zij hun conclusies presenteerden, bleken te sporen met de visies die de betrokkenen hadden op de rol van het gezin en de vrouw in de schoot van het kapitalisme. Ook zonder deze sociologen *avant la lettre* ervan te beschuldigen in naam van hun "klassebelang" aan vulgaire manipulatie te doen, wordt men getroffen door de intrigerende interactie tussen het beeld van de ideale wereld die ze wilden (terug)vinden en de wereld die ze via "objectieve observatie" beschreven. Zoals iedereen construeerden deze conservatieve hervormers hun "waarheid" maar inzake de vorm die deze laatste aannam, was de notie belang zeker geen onbeduidende factor.

Ik ben het wel eens met Eric Defoort dat in dergelijk onderzoek de simplistische en deterministische scenario's zeer verleidelijk zijn. En ik begrijp zijn irritatie ten aanzien van het werk van demystifiërende historici die vooral geïnteresseerd zijn in het "devoileren", het ontmaskeren, het aan de kaak stellen. Wie dusdanig met de demystificatie koketteert, suggereert immers dat de intrinsieke "waarheid" tot de mogelijkheden behoort. Niet alleen Marc Reynebeau's werk maar ook een andere bestseller (demystificatie doet de kassa rinkelen) zoals Anne Morelli's *Les grands mythes de l'histoire de Belgique, de Flandre et de Wallonie* (Brussel, 1995) is in hetzelfde bedje ziek.

Het “postmodernisme” kan op dit vlak voor een accentverschuiving zorgen. In plaats van striemende aanklachten tegen zoveel overgeleverde onwaarheden, kan men zich gaan toespitsen op het onderzoek naar de manier waarop “waarheden” werden geconstrueerd, hoe gedroomde en geobserveerde werelden in elkaar overgingen en hoe deze “waarheden” datgene constitueerden wat als “realiteit” werd ervaren. Onderzoek op micro-niveau is hier de boodschap. Voorwaarde is dan wel dat men de actoren op een iets minder hardvochtige manier tegemoet treedt dan Marc Reynebeau, die stelt: “er speelt altijd een heel complex van factoren bij de vraag waarom mensen dingen doen, en je moet vooral nooit die geloven die de mensen zelf naar voren schuiven”⁷. Dat staat in fel contrast met de visie die de door Defoort bewierookte Simona Cerutti er op na houdt: “Prendre les gens au sérieux est un programme qui se propose de partir des déclarations des acteurs pour en comprendre la logique plutôt que pour en dénoncer la naïveté ou la mauvaise foi. En ce sens, l’opposition est forte avec l’attitude dominante de la sociologie classique, qui assimile l’activité scientifique à une opération de dévoilement des réalités que l’acteur social se cache ou n’arrive pas à entrevoir”⁸. Dergelijke houding moet de historicus ertoe inspireren na te gaan volgens welke interne logica actoren verantwoordingen opbouwden, standpunten aannemelijk maakten en de evidenties verwoordden die hun wereld schraagden. Het perspectief verschuift daardoor van de “waarheid” naar hoe “waarheden” werden geconstrueerd. Het verwijt dat de historicus zich daardoor volledig zou identificeren met zijn onderzoeksobject wijst Cerutti af. Zij vergelijkt zijn positie met die van een rechter die de partijen alle middelen laat uitputten om hun zaak te verdedigen, maar uiteindelijk als beter geïnformeerde buitenstaander de knoop doorhakt.

Maar ook deze buitenstaander heeft zijn bindingen, zoals Eric Defoort opmerkt (p. 28-29) en, wat mij betreft, spelen belangen in deze bindingen een rol. Defoort bezweert historici niet voor te wenden dat zij op een volmaakt onpartijdige manier tegen hun onderwerp aankijken en via het citeren van zijn vriend en collega wijlen Guy Vanschoenbeek spoort hij hen

aan om hun subjectiviteit te expliciteren en hun engagement als een krachtbron te gebruiken. Het feit dat de historicus open kaart speelt, en dat men er zich voor moet hoeden de relatie tussen wetenschap en engagement op een simplistische manier voor te stellen, belet evenwel niet dat men oog heeft voor het gewicht van de verstrengeling van deze “belangen”, bij *alle* historici. De verontwaardiging van Defoort is op dit vlak nogal selectief. Op basis van zijn essay zou men de indruk kunnen hebben dat enkel marxistisch geïnspireerde en anti-nationalistische auteurs in hun geschriften bepaalde belangen te verdedigen hebben. Anderen schijnen gewoon goede historici te willen zijn nadat ze eerst ootmoedig of met fierheid hun bindingen hebben bekend.

Dat belet historici overigens niet de autoriteit waarmee zij bepaalde politieke belangen verdedigen, te schragen door te verwijzen naar het wetenschappelijke karakter van hun bevindingen en op dat moment is er plotseling geen sprake meer van de subjectiviteit en het engagement van de wetenschapper. Verwijzingen naar de wetenschap fungeren in een discussie immers als een gezagsargument, want wat wetenschappelijk werd “aangetoond”, krijgt al snel de status van “feit” in plaats van opinie. Een voorbeeld. Als de in Eric Defoorts essay herhaaldelijk vermelde Guy Vanschoenbeek in *De Morgen* van 27 april 1996 onder de titel “Open grenzen: een socialistisch “ideaal”?” het SP-beleid inzake politieke vluchtelingen verdedigt, doet hij dat blijkens de aan het standpunt toegevoegde biografische noot met de autoriteit van de “historicus van de socialistische beweging”. De auteur van de open brief legitimeert de SP-politiek door er op te wijzen dat het ontbreken van internationale solidariteit in de socialistische beweging eigenlijk al een oude traditie is, en zoals iedereen weet, genereert traditie legitimiteit. Linkse kritikasters die zich blijken te hebben vergist in de socialistische idealen, worden terecht gewezen: “De historische werkelijkheid is minder idyllisch”. De historicus verdedigt dus een belang en het gezag, en de efficiëntie waarmee hij dit doet, vergroot hij door te verwijzen naar zijn wetenschappelijke ervaring: “De intense, empirische studie van de geschiedenis van de “reëel bestaande sociaal-democratie” leert ons die

voorgekauwde myten kritisch te toetsen". Behalve aantonen dat demystificatiedrang geen monopolie is van anti-nationalisten, stelt dit voorbeeld het gebruik van gezagsargumenten aan de orde, gesteund op een wetenschapsbeoefening die haar eigen subjectiviteit plots niet meer wenst te erkennen. De relatie engagement/wetenschap is geen éénrichtingsverkeer en men kan zich de vraag stellen hoe dienstbaar/buikbaar de wetenschap(per) zich moet/mag opstellen ten aanzien van de politiek. Die relatie kan alleszins niet als afgehandeld worden beschouwd door de eenvoudige erkenning van de subjectiviteit en het engagement van de wetenschapper.

In zijn laatste hoofdstuk houdt Eric Defoort een pleidooi opdat historici zich wat minder aan "systeemzucht" zouden bezondigen en de virtuositeit waarmee het vak wordt beoefend wat minder zouden afmeten "aan de capaciteit om het in elkaar overvloeiende, het wazige, het incoherente tot afgelijnde, duidelijke entiteiten uiteen te klauwen" (p. 102). Hij ergert zich aan vakgenoten die overgaan tot een soort van "ontbinding in factoren" en alles onderbrengen in een "systeem, een planmatig, coherent en helder verhaal dat de toehoorder of de lezer ervan een stel concrete zaken "bijleert" (p.103). Eric Defoort pleit voor een grotere terughoudendheid in het benoemen van de dingen en vraagt een herwaardering van versmelting, verwevenheid, schemering. Geen geringe opdracht en één die zeker in het geschiedenisonderwijs niet gemakkelijk te realiseren valt. Ondanks het feit dat ik heel wat van Defoorts bedenkingen deel, stel ik vast dat ik in kandidatuurcursussen voor niet-historici wat graag gebruik maak van planmatige, coherente en heldere verhalen met duidelijke categorieën en ondubbelzinnige oorzaak/gevolg relaties, dat alles in de hoop dat ze een stel concrete zaken bijleren. De zaken liggen anders bij de opleiding van beroepshistorici. Deze laatsten zouden bepaalde reflexen, bij wijze van spreken, simultaan moeten aan- én afleren. Maar ook los van dat alles vormen de suggesties van Defoort geen gemakkelijke en ten dele misschien zelfs een onmogelijke opdracht: ook wie zich heilig voorneemt het vlies dat het zicht op de dingen vertroebelt, niet meer dan nodig te verstoren, is druk bezig met ze in categorieën op

te delen en intrinsieke eigenschappen toe te kennen. Dat gebeurt in het boek van Eric Defoort én dat gebeurt ook in deze bespreking. Geen "waarheid" wordt fanatieker verdedigd dan deze die stelt dat de "waarheid" niet bestaat.

Eric Defoort, Het klauwen van de historicus, Antwerpen: Hadewijch, 1996.

Noten

¹ J. Potter, *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction* (Londen, 1996) p.173.

² J. Gotovitch & R. Van Doorslaer, "Van de redactie", *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis / Cahiers d'Histoire du Temps Présent 1* (1996), p. 12.

³ Gotovitch & Van Doorslaer, "Van de redactie", p. 11.

⁴ P. Scholliers & P. Van den Eeckhout, "Hedendaagse sociale geschiedenis in België", *Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis 18* (1996: 2), p. 15-19.

⁵ P. Van den Eeckhout & P. Scholliers, "Social history in Belgium: old habits and new perspectives", *Tijdschrift voor Sociale geschiedenis 23* (1997: 2), ter perse.

⁶ Gotovitch & Van Doorslaer, "Van de redactie", p. 12.

⁷ Marc Reynebeau in debat met Eric Defoort, verslag in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift 30* (1996:2), p. 88.

⁸ Simona Cerutti, "Pragmatique et histoire. Ce dont les sociologues sont capables (note critique)", *Annales ESC* (1991), p. 1440.